

Journal of Religious Culture

Journal für Religionskultur

Ed. by / Hrsg. von Edmund Weber

in Association with / in Zusammenarbeit mit Matthias Benad

Institute for Irenics / Institut für Wissenschaftliche Irenik

Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main

ISSN 1434-5935- © E.Weber

Nr. 47 (2001)

ISLAM TASAVVUFUNDA BIR KADIN OLARAK MERYEM

Dr.Hüseyin YASAR

DEÜ İlahiyat Fakültesi İZMİR/TÜRKİYE

Hz. Meryem'in İslam tasavvufundaki yerini anlayabilmek için az da olsa tasavvuftan bahsetmemiz gerekecektir:

Yaygın bir anlayışa göre tasavvufun sözlük anlami yün giymektir.[\[1\]](#) Çünkü yün elbise gösterissiz bir kiyafet olup, avret yerlerini örtmek için giyilirdi.

Terim anlami olarak Tasavvuf, kalben temiz olmak, Ashab-i suffe gibi olmak; devamlı ibadet etmektir. Kötü huyları terketmek, güzel huylar edinmektir. Kimseden incinmemek, kimseyi incitmemek, herkesin yükünü çekmek, kimseye yük olmamaktır. Kâmil yani, olgun insan olmak, Allah ile beraber olmaktır. Kisinin nefisine karşı gıristığı barisi olmayan bir savastır.[\[2\]](#) Bunlara benzer tasavvufun pek çok tanımı yapılmıştır. Bu tanımları bir cümlede toplamak mümkün değildir. Çünkü tasavvuf bir yasama biçimidir, Allah'ın sevgisini ve onun hosnutlugunu kazanma yarisidir. Bunun yolları ve metotları sayılmayacak kadar çoktur.

Müslümanlar Allah'a ulaşma ve O'nun rızasını elde etme amacıyla örnekler aramışlardır. Örnek olarak en basta Hz. Muhammed (a.s.)i almaları tabii karsılanmalıydı. Öyle de olmuştur. Hz. Muhammed (a.s.), ümmeti için her yönüyle örnek olduğu gibi sūfi hayat tarzı için de çok önemli bir örnektir .

Nitekim O şöyle buyurmuştur: "İhsan, Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmektir, zira sen O'nu görmüyorsan da O seni görüyor."[\[3\]](#) Bu hadisten anlaşılan hedef ibadet esnasında Yaratici ile kul arasında tam bir iletişimin kurulması gerektiridir. Baska bir hadiste yine Peygamber buyurmuştur ki; "Allah Teâla buyuruyor: Bir Allah dostuna düşmanlık edene karşı, ben savaş açarım. Kul bana en çok kendisine farz kıldığım şeyleri yapmakla yaklaşıyor. Nafile ibadetlerle de bana yaklaşılmaya devam eder. Sonuçta o derece yaklaşıyor ki, ben onu severim. Ben onu seversem onun isitenkulagi, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benimle isitir, benimle görür, benimle tutar, benimle yürür."[\[4\]](#) İslam'ın genel prensipleri çerçevesinde bu hadisten panteist bir anlayış çıkarmayacağımıza göre bir müslümanın bu hadisten anlayacağı şeyi, çok heyecan verici bir dînî coşkunluk olması gayet doğaldır.

Müslüman bir mistige ufuk ve yön veren hadisler ve sünnet örnekleri sayılmayacak kadar çoktur. Engin bir kültür ve zengin bir yaşam tarzına sahip olan İslam Tasavvufunun mensupları sadece Peygamber ve sahabe örneği ile yetinmemişlerdir. Kur'an-i Kerimde övülen her insani arınma modeli olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Kur'an bir Müslüman için Allah'ın ezeli ve ebedi olan kelimelerden süzülüp gelen bir Kelâm-i Kadîm'dir, yani kutsal bir kitaptır.

ALLAH DOSTU VE ERMİS BİR KADIN

Kur'an-i Kerim rehber olabilecek erkeklerden çokça bahsettiği halde, kadınlardan sadece ismen Meryem'den bahsetmektedir. Hem de onu tıbbi tasavvuf modeli olarak sunmaktadır. Meselâ: “İmran'ın hanımı şöyle demisti: Rabbim karnimdakini azatlı bir kul olarak sana adadım. Adagimi kabul et, şüphesiz sen dilegimi isiten ve niyetimi hakkiyla bilensin, onu doğurunca yine söyle dedi: Rabbim onu kız doğurdum, erkek kız gibi degildir. Halbuki Allah onun ne doğurdugunu biliyordu. Ben onun adını Meryem koydum. Onu ve soyunu kovulmuş şeytanın şerrinden sana sigindiriyorum. Rabbi onu güzel bir şekilde kabul etti. Onu güzel bir bitki gibi yetistirdi. Ve Zekeriya da onun bakımını üstlendi. Zekeriya onun yanına mihraba her girdiğinde bir azık buluyordu: ‘Ey Meryem bu sana nereden?’ derdi. O da: ‘Bu Allah katından.’ derdi. ‘Zira Allah dilediğine hesapsız rızık verir. Orada Zekeriya Rabbine dua etmişti. ‘Rabbim’ demisti, bana katından temiz bir nesil ver, Sen duayı isitensin.”[\[5\]](#)

Naklini verdığımız bu ayetleri dikkatli bir şekilde incelediğimiz zaman Meryem motifiyle insanlığın yarısını oluşturan, analık gibi kutsal bir görevin sahibi olan kadınların Kur'an diliyle önemli görev ve haklara sahip olduklarını söyleyebiliriz. Kur'an, Meryem'i bir ayet, yani bir sembol olarak takdim etmektedir.[\[6\]](#) Bu sembolen, yani bu rehber kadından bir insanın alacağı çok önemli dersler vardır.

GERÇEK BİR ÖZGÜRLÜK SEMBOLÜ

Taberi, naklettığımız ayetlerin arka planıyla ilgili olarak sunları anlatmaktadır: “İmran'ın karısı bir gün bir ağaç gölgesinde otururken bir kusun yavrusunu beslediğini görmüştür. O zamana kadar kendi çocuğu olmadığından bu kusun yavrularını beslemesinden duygulanmış ve Allah kendisine bir erkek çocuk verirse onu mabede hizmetçi olarak bağışlayacağına söz vermiş; ben onu muhayyer yani hür, özgür olarak mabede adadım demistir.”[\[7\]](#) Ayetin orijinalinde geçen muhayyer kelimesine, sadece ahiret işleriyle uğraşan, dünya ile ilgisi bulunmayan, Allah'a sürekli ibadet eden, Allah'ın evinin hizmetinde olan, anlamları verilmektedir. Mücahid'den gelen bir rivayette ihlaslı bir şekilde ibadet eden, ibadetinde dünya amacı bulunmayan biri, anlamına gelmektedir.[\[8\]](#)

Ünlü mistik Kur'an yorumcusu Kuseyrî ise bu kelimeyi ilginç bir şekilde yorumlamaktadır. Ona göre muhayyer olan biri, yaratıklardan hiçbir şeyin esiri değildir. Allah onu bütünüyle hür yaratmış, hiçbir şeyin esiri yapmamıştır.[\[9\]](#)

İmran'ın hanımı onu doğurduğunda ise beklediği gibi olmamış, erkek beklerken kız doğurmuştur. Bundan dolayı da mahcup olmuş erkek kız gibi değildir, demistir. Fakat iste burada Havva'dan beri hep geride kalan kadın nesli artık hak ettiği yere doğru gelmeye başlamıştır. Çünkü daha önceden hiçbir kadın Meryem gibi mabed hizmetine verilmemişti. Yeni doğan kızın annesi Hanne yine ayette geçtiği gibi erkek doğurmadığı için boynu bükük Allah'a yalvararak, kız doğurduğuna bunu mabede vermek istediğini söylemiş, Allah da onu adak olarak kabul etmiştir. Hem de kabullerin en güzeliyle kabul etmiştir. Yani daha önceleri hep erkek çocukları mabede hizmetçi olarak kabul edilirken, Allah ilk defa erkek yerine bir kız çocuğunu kabul ediyordu.[\[10\]](#) İsrailoğullarının geleninde asırlardır süre gelen mabeddeki erkek egemenliği, ilk defa bu küçük kızcağız tarafından yıkılmıştır. Bu da ilgili ayette ifadesini bulan en güzel bir şekilde kabul olmaktadır.

Bu küçük kızın adı Meryem olmuştur. Meryem'in anlamı âbide yani, Allah'a sürekli ibadet eden demektir. Yine burada diğer önemli bir nokta, ana doğurduğu kızıyla Allah'a yaklaşımayı murat etmektedir.[\[11\]](#) Sürekli öne çıkan erkek kutsallığının yanında kadının da kutsal olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Kucakta mabede getirilen bu küçük kızın teyzesinin kocası Zekeriya onu terbiyesine almak istedi. Ancak bu kutsal emanete baskaları da sahip olmak isteyince aralarında kura çektiler Meryem'in bakimi Zekeriya'ya kaldı.[12] Zekeriya bir peygamberdi. Onun terbiyesinde Meryem güzel bir çiçeğin serpilip büyümesi, güzelleşmesi gibi büyüdü, gelişti, olgunlaştı.[13]

Zekeriya onun odasına ne zaman girse yanında mevsimsiz meyveler görüyordu.[14] Ona: “Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor” dendiğinde; o: “Allah'tan geliyor. O dilediğine hesapsız rizik verir.” demistir. Kur'an'ın geleneksel yorumcuları Meryem'e gelen bu rizikleri maddi rizik olarak kabul ederken mistik yorumcular maddi rizikten daha genel ve ruhanî rizikler olduğunu ve bunların da bizzat Allah katından gelen, marifet, hakikat, ilim ve hikmet[15] gibi yüksek değerler olduğunu söylemişlerdir.

Bu bilgi türlerini tasavvuf anlamlarıyla açıklarsak:

Marifet: İç tecrübe ile ve vasitasız olarak elde edilen bilgi türüdür.[16]

Hakikat: Gerçek, var olduğu kesin ve açık olarak bilinen bir şeydir. Yahutta Cenab-i Hakkın mistiklerden insanî sıfatları olarak bunların yerine ilahî sıfatlarını yerleştirmesidir.[17]

İlim: Bilmek anlamına gelse de tasavvufta insanın kendini bilmesi ve kendini tanıması demektir. Buna örnek olarak Türk mistik halk sairlerinin en büyüğü olan Yunus Emre'nin:

“İlim, ilim bilmektir, ilim, kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır...” beyti ilmi daha iyi açıklamaktır.[18]

Hikmet: Felsefe, uygulama ile birlikte olan bilgi, yasayarak, düşünerek kazanılan doğru bilgi. Her şeyin en mükemmeli. Olani olduğu gibi bilmek gibi anlamlara gelmektedir.[19]

Açıkladığımız tüm bu özellikleri Hz. Meryem'de topladığımız zaman daha önceki devirlerde görülmemiş bir kadın örneği ortaya çıkmaktadır. Halbuki bu sayılan özellikler öncelikle erkeklere mahsus iken Meryem gibi bir kadında bunların ortaya çıkması kadın imajının tamamen değiştiğini göstermektedir.

Diğer taraftan İslam Tasavvufunda önemli bir yer isgal eden velilerin keramet[20] sahibi olmalarının Kur'anî dayanığının da Meryem'e yapılan bu özel rızıklandırma olduğu belirtilmektedir. Meryem'in peygamber olmadığını kabul edenler, bunun bir keramet olduğunu söylemişlerdir.[21]

Meryem'i bir peygamber kabul etmesek bile ki, onun peygamber olduğunu söyleyenler de vardır, İslam tasavvufundaki keramet delilleri Hz. Meryem'e dayanmamaktadır.

Zekeriya, Meryem'in manevi derecesini görünce[22] hemen orada Rabbisinden temiz bir çocuk istemiş, Melekler de ona Yahya'yi müjdelemişlerdi.[23] Zekeriya'ya yapılan müjdelemeden anlıyoruz ki, Meryem, manevi derece bakımından öğretmenini bile geçmiş, öğretmeni onu örnek göstererek Rabbine yalvarmış, bu sayede arzusuna kavusmuştur. Böylece anlıyoruz ki, bir kadın, bir peygamberin duasına aracı olmuş, Allah da bu aracılığı kabul etmiştir.

MERYEM'İN KADINLAR ÜZERİNE ÜSTÜNLÜĞÜ VE PEYGAMBERLİĞİ

Meryem'in seçilmişliğini anlatan ayette: “Melekler demislerdi: ‘Ey Meryem! Gerçekten Allah seni seçti, seni tertemiz yaptı ve seni bütün dünya kadınlarının üstüne çıkardı. Ey Meryem! Rabbine ibadet et, secdeye kapan ve rüku edenlerle beraber rüku et...”[24] buyrulmaktadır.

Bu iki ayette Meryem'in seçilmişliğini iki kez tekrar eden “İstifa” kelimesi ile anlatılmaktadır.

Sözlükte İstifa, seçme, üstün kılma[25] anlamına geldiği gibi Kur'an'da da aynı anlamda kullanılmaktadır.[26] Fakat Meryem'in seçilmesi konusunda açıklık yoktur. Bu bakımdan farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Müfessirlerin görüşlerine göre ayetteki istifa kelimesi farklı anlamlara gelmektedir. Birincisi, Allah daha önceleri hiçbir kadına mabette hizmet görevi vermemişken Meryem'e bunu vermiştir. Ayrıca onu güzel bir şekilde beslemiş, büyütmüş ve ona meleklerinin sözünü duyurmıştır.

İkinci ise, hiçbir kadına nasip olmayan babasız çocuk doğurma görevini ona vermiş, İsa'ya verdiği mucizelerle Meryem'i de insanların kötü zannından kurtarmıştır.[\[27\]](#)

İlgili ayette geçen Meryem'in önemli bir özelliği de onun temizlenmiş olmasıdır. Temizlikle neyin kastedildiği hakkında da yine bir açıklık bulunmamaktadır. Râzî'nin konu ile ilgili görüşü ise inanç ve ahlaki temizliğin yanında biyolojik temizlik, yani Meryem'in kadınların özel hallerinden uzak olmasıdır.[\[28\]](#)

Mistik yorumcular Meryem'in temizlenmesi konusunda biraz daha farklı düşüncelere gitmişlerdir: Kuseyri, "Allah, Meryem'i kötülüklerden, günahlardan ve cinsel temastan korumuştur"[\[29\]](#) derken, Kasaî ise "Allah onu ahlak düşüklüğünden, kötü sıfatlardan korumuştur." demektedir.[\[30\]](#)

Kuseyri'nin istifa anlayışı ise "Allah, Meryem'i ona keramet ve yüce bir makam vererek seçmiştir. Bu birinci seçmedir. Daha sonra da ona babasız olarak İsa'yi vermekle hiçbir kadına vermediği bir dereceye onu yükseltmiştir."[\[31\]](#)

Kasaî'nin anlayışı ise "Allah, Meryem'i şehvi isteklerden uzaklaştırarak ilk "istifa"yı yaptıktan sonra; kötü işlerle renklendirilen nefsin arzularından onu uzaklaştırmış, böylece de ikinci seçimi yapmıştır."[\[32\]](#) demektedir.

Ayetteki seçimin ve temizlemenin kapalı olmasından dolayı bazı yorumcular Meryem'i ermiş ve temizlenmiş bir kadın olarak yorumlarken bazıları da onu peygamber olarak kabul etmişlerdir.

Meryem'in peygamberliği konusunda en ısrarlı müfessir Kurtubîdir. O, Müslim'in Ebu Musa el-Esarî'den tahrîç ettiği bir hadisi bu konuda delil getirmektedir:

- Peygamber efendimiz (s.a.v.) buyurdu:

- "Erkeklerden olgunluğa ulaşanlar pek çoktur. Fakat kadınlardan ise İmran'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Asiye'den başka yoktur. Hz. Aise'nin diğer kadınlara üstünlüğü de tiritin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir."[\[33\]](#)

Kurtubi bu hadisi açıklarken şöyle demektedir: "Bilginlerimiz dediler ki: Kemal kendine göre bir bütünlükle tamamlanır. Eksiksiz kemal Allah'a mahsustur. Şüphesiz yok ki, insan nevinin en mükemmelleri de peygamberler, sonra veliler, siddikler, şehidler ve salihlerdir. Hadiste geçen kemal ile Hz. Peygamberin kastettiği şey, peygamberliktir. O takdirde Meryem ve Asiye'nin de peygamber olmaları gerekir. Bu konuda her ne kadar başka sözler söylenmişse de, doğru olanın Meryem'in peygamber olduğudur. Çünkü Allah'ı teâla diğer peygamberlere vahyettiği gibi ona da melek vasıtasıyla vahyetmiştir.

Kur'an ve hadislerin açık lafızları Meryem'in, ilk kadın Havva'dan, en son gelecek kadına kadar tüm kadınların en faziletlisi olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca melekler Meryem'e hem vahiy, hem teklif ve haber hem de besaret getirmişlerdir. Melekler diğer peygamberlere de bunları getirmişlerdir. O takdirde Meryem bir peygamberdir. Peygamber ise velilerden daha üstündür. Bundan dolayı Meryem de derece itibarıyla gelmiş geçmiş ve gelecek tüm kadınlardan üstündür.[\[34\]](#)

Müfessir Alusî, "Meryem'den başka Havva, Firavun'un karısı Asiye, Musa'nın anası, Hz. İbrahim'in hanımları Sare ve Hacer'in de kadın peygamberler arasında adı geçtiğini söyledikten sonra Meryem'in peygamberliğinin meshur olduğunu söylemektedir."[\[35\]](#)

Günümüz Kur'an yorumcularından Süleyman Ates ise "kadınlarında Allah'ın kulu olarak erkeklerle beraber vahiy aldıkları ayetlerden anlaşılmaktadır. Ancak irsad ve din kurma görevi erkeklere verilmiştir, diyerek kadınların peygamber olmasına karşı çıkmaktadır.[\[36\]](#)

KADININ SOSYALLESMESİNİN İLK ÖRNEĞİ

Kur'an-i Kerim açısından Meryem'de gördüğümüz diğer önemli bir nokta da kadınların onunla toplumsallaşma sürecine girmeleridir. Alî İmran Suresinin naklettığımız ayetinde "... rüku edenlerle beraber sen de rüku et." emrinden çıkarılan sonuç H. Meryem'in mabede gidip erkeklerle beraber namaz kılmasıdır.[\[37\]](#)

Meryem mabede bağışlanan ilk kadın olmanın yanında, topluca yapılan ibadetlere, yani cemaate katılması istenen ilk kadın olma özelliğini de taşımaktadır. H. Meryem'in Müslümanlar içerisinde önemli bir örnek olduğu halde Müslüman kadınların cemaatten ve camiden uzak tutulmaları; geleneksel erkek yorumundan ve erkek bakışından başka bir anlayış olmadığını söylemek mümkündür.

İSLAM TASAVVUFUNUN ÇİLELİ KADINI MERYEM

Meryem Ruh'un kendisine görünmesinden sonra hamile kaldı. "Doğum sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya sevketti. Dedi ki: Keske bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim. Asagısından biri ona söyle seslendi: Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arki vücuda getirmiştir. Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze olgun hurma dökülsün. Ye, iç, gözün aydın olsun' Eger insanların birini görürsen de ki: Ben çok merhametli olan Allah'a oruç adadım, artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım."[\[38\]](#)

Bu ayetler doğum sancısını yasayan bir kadının çektiği acıları anlatmaktadır. Ancak Meryem'in daha ağır bir sancısı vardır. O da doğacak olan çocuğun babasız olmasını insanlara anlatmaktaki zorluktur.

Türk İslam Tasavvufunun ünlü düşünürü Mevlana (672/1273) Meryem'in bu halini örnek alarak insan hayatının dertlerine farklı bir yorum getirmektedir. Ona göre, dert insana daima yol gösterir. Dünyadaki her iş için, bir insanın içinde ona karşı bir ask, bir heves ve dert olmazsa, insan o işi yapamaz. O iş dertsiz, zahmetsiz olarak ona müyesser olmaz. İster dünya ister ahiret, ister ticaret, ister padişahlık, ister ilim, ister astronomi ve ister başka işler olsun hepsi böyledir.

Meselâ, Meryem de doğum ağrısı olmadıkça, o baht ağacına gitmezdi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacının kütüğüne dayanmaya sevketti, buyruğu gibi onu o dert, ağaca götürdü ve kuru ağaç meyve verir bir hale geldi.

Vücut da Meryem gibidir; her birimizin İsa'si vardır. Bizde eğer o dert olursa İsa'miz doğar; eğer dert olmazsa, İsa da o geldiği gizli yoldan tekrar kendi aslına döner. Biz de böylece ondan faydalanmaktan mahrum kalırız.[\[39\]](#)

Mevlana Mesnevi'sinde de zaman zaman Meryem'in doğum sancılarını örnek olarak verir:

Yaslanmış bir kadının kendini güzelleştirmek için yaptığı gayretleri alaya alan Mevlana der ki:

"Meryem'in sızlanmasıyla kurumus hurma dalı yeserir, hurma verir."

"A koca kari, kaza ve kaderle niceye bir savaşıp duracaksın, geçmişi bırak da eldekini ara"

"Madem ki yüzünün güzelleşmesine imkan yok; ister allik sür, ister kara mürekkep!"[\[40\]](#)

Mevlana bu ifadeleriyle fiziki ve biyolojik kuralların geçerli olmadığı yer ve zamanlarda insanların Allah'a yönelerek Meryem gibi daha iyi sonuçların alınabileceğini öğütlemektedir.

Meryem'in hamileliğini ve doğurmasını tüm üreyen varlıklarla kıyaslayan Mevlana diyor ki: "Sarhosluk ve oynasma olmadan gebe kalinmaz. Bahar olmayınca bahçelerde bir şey doğar mı?"

“Gebelerle kucaklarındaki çocuklar, baharın o kadınların askına delalet eder.”

“Her ağaç, çocuklarını emzirmededir. Hepsi Meryem gibi gizli bir padisahtan gebe kalmıştır.”[41]

Mevlana'nın bu açıklamalarından anlıyoruz ki, Meryem tüm anaların sembolüdür. O Allah tarafından nasıl bir mucize olarak İsa'yi doğurmussa aslında tüm yarı ve tam canlı varlıklar da kendi yavrularını, yine Meryem'i döleyen Varlıktan gebe kalarak, doğurmaktadır.

Çünkü: “Meryem gibi hani, derdi vardı da tohumu yoktu. Bu dert yüzünden sanat sahibi Tanrı, o kuru hurma ağacını yesertti. Çünkü o ulu, o temiz kadın vefakardı. Tanrı bu yüzden o istemeden onun yüzlerce muradını ona verdi.”[42]

Varlıklar da Allah askıyla dertlidirler. Onlar istemeden Allah onlara yavrularını verir. Sen de Allah'a yönel, istemeden sana da verir, demek istiyor.

Mevlana'nın oğlu Sultan Veled (712/1312) de doğum sırasındaki kadının acılarını onu mutluluğa getireceğini söylerken yine Meryem örneğinden hareketle şöyle demektedir: “Doğum sırasında hamile bir kadın için yüz türlü ilim ve fen bulunsa bu imkanların hiç biri ona fayda vermez. Yalnız bu esnada çektiği acı, dert onu amacına ulaştırır. İsa'nın doğumunda, dert ve ızdırıp Meryem'i hurma ağacına götürdü. Ruhullah olan İsa doğdu. Senin vücudun, zamanın Meryem'idir. Nefis kadın, akıl erkektir. Sana doğru akıldan meydana gelmiş olan akıldan iman ve bilgi senin İsa'ndır. Eger hak derdi seni kaplar ve birbirini arkasından sana gelir ve senin başka bir şeyle uğrasmana yer vermezse, muhakkak ki, senin Meryem gibi olan nefisinden İsa doğar. Bunu bildikten sonra, bir takım hüner öğrenmeye çalış. Tanrıya olan bağlılığını ve ona ermek için lazım gelen derdi arttır. Daima ask ve sevke dal. Dildar (gönlü bağlayan sevgiliden) ve Didar (Allah'ın cemalinden) başka her şeyden siyirilirsen bütün perdeleri geçersin.”[43]

Yine burada da görüldüğü gibi Meryem, çile çeken dertli kadınları sembolize etmektedir. Fakat o bu acılardan sonra, İsa gibi büyük bir lider peygamberi dünyaya getirmiştir.

Allah'ın Meryem'i dölediği gibi, insanın akli da kendi nefisini dölemelidir. Böylece insan bilgiler üretmelidir. Ancak bu bilgiler acısız, kedersiz olmaz. Acılarla, kederlerle doğan bilgiler İsa gibi insanlara yol gösterir.

Meryem sadece tasavvufî eserlerde değil, Divan Edebiyatında da güzellik ve aşkın sembolü olarak ele alınmaktadır. Meselâ Nes'et'in bir beytinde:

“Tar u pûdu olalı came-i aşkın rek-i can,
Pirehen riste-i Meryem'le kaba geldi bana.”

Bu beyti günümüz Türkçesine aktardığımız zaman anlam şöyle olur:

“Ask elbisen tel tel eskiden beri can damarı olan gömlek,
Meryem'in ipiyle bana kaftan gibi güzel geldi.”

Sair Ruhî'nin beytinde:

“Sürette eger zerre isek manide yohuz,
Ruhu'l-Kudüs'ün Meryem'e neft ettiği ruhuz.”

Günümüz diliyle bunun anlamı:

“Görünüşte çok küçük isek, anlam yönüyle hiçbir şey değiliz.
Ancak Ruhü'l-Kudüs'ün Meryem'e üflediği ruhtan hepimiz gelmekteyiz.”

Ruhî bize burada insanlığın esitliğini anlatmaktadır. Ama konu yine Meryem aracılığıyla verilmektedir.

Kâdi Burhaneddin de sevgilisini tarif ederken, ağzını Meryem'in ağzına benzetmektedir:

“Hatt-i Hizr ağzi Meryem, sözü İsa, Lebi Yahyâ
Özü Yusuf gözü Musa, zihi Adem zihi Havvâ'dir.”

“Yani, benim sevgilim Hizir yüzünün çizgisi, Meryem'in ağzi, İsa'nın sözü, Yahya'nın dudagi, Yusuf'un özü, Musa'nın gözü gibidir. O ne güzel Adem ne güzel Havva'dir.”[44]

Bütün bunlardan anlıyoruz ki, Meryem İslam Tasavvufunda olduğu gibi edebiyatta da güzelliğin ve temizliğin önde gelen sembol bir kadındır.

BİBLİYOGRAFYA

Âlûsî, Mahmud, (ö.1270/1854): *Ruhu'l-Maânî fi-Tefsiri'l-Kur'an'il-Azim ve's-Seb'il-Mesânî*, Beyrut, ?

Ates, Süleyman, *Yüce Kur'an'in Çağdas Tefsiri*, İstanbul, 1988

Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, 1313

Beydâvî, Abdullah b. Ömer (ö.685/1286), *Tefsiru'l-Beydâvî*, İstanbul, ?

Bursevî, *Ismail Hakki* (ö.1137/1724): *Ruhu'l-Beyan*, Ist.1306.

Buhari, *Muhammed b. Ismail*, *el-Camiu's-Sahih*, Ist. 1306.

Cebecioglu, *Ethem*, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997.

Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf (ö.754/1353), *el-Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, 1992.

Isfahânî, Râgib (ö.502/1108), *el-Müfredât fi-Garibi'l-Kur'an*, Beyrut.?

Ibn Mace, *Ebu Adillâh Muhammed b. Yezid, Sünen (Th.M.F.)??*

Kâsânî, Kemaleddin, (ö.887/1482), *et-Te'vil fi-Rekâyiki't-Tenzil*, (Hazin Kemarında) Ist. 1317.

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed (ö.671/1273), *el-Câmi-u li-Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut, 1987.

Kuseyrî, Abdulkerim (ö.465/1072), *Letâifu'l-Isârat*, Misir. 1971.

Kuseyrî, Abdulkerim (ö.465/1072), *Kuseyri Risalesi*, (Haz.: *Uludag Süleyman*), Ist., 1978.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih*, (Th.: *M.F. Abdalbaki*), Beyrut, ?

Mevlanâ, Celaleddin Rumî, *Mesnevî*, (Çev.: *Veled Izbudak*), Ist., 1988.

Mevlanâ, Celaleddin Rumî, *Mesnevî, Fihi Mafih*, (Çev.: *M. Ü. Anbarcioglu*), Ist., 1969

Pala Iskender, *Divan Edebiyati Siir Örnekleri (Ansiklopedik Divani Siiri Sözlüğü)*, Ankara, 1989.

Razî, Muhammed b. Ömer Fahrettin (ö.606/1209): *Mefâtihu'l-Gayb* (Tefsir-i Kebir), Misir, ?

Sultan, *Veled*, Maarif, (Çev.: *M. Ü. Anbarcioglu*), Ankara, 1974.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Muhammed b. Cerir (ö.310/922), *Câmiu'l-Beyan fi-Tefsiri'l-Kur'an*, Bulak, 1323.

Tirmizî, Ebu Isa, Muhammed b. Isa, Sünen, (Th.: *A.M. Sakir*), ?, ?

Uludag, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ist. 1997.

Zemahserî, Mahmud b. Ömer (ö.528/1133), *el-Kessaf an Hakâik-i Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil fi-Vucuhi't-Te'vil*, Kahire-Beyrut, 1987.

* Dr.Hüseyin YAŞAR: DEÜ İlahiyat Fakültesi İZMİR/TÜRKİYE

[1] Uludag, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ist. 199, 512; Cebecioglu, Ethem *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997, 689.

[2] Uludag, age. 512-513.

[3] Buhari, Muhammed b. Ismail, *el-Camiu's-Sahih*, Tefsir, 6/144.

[4] Buhârî, Rikak, 8/131.

[5] Al-i Imran, 3/35-38.

[6] Enbiya, 21/91.

[7] Taberi, 3/157/158.

[8] Alusî, Mahmud, *Ruhu'l-Meânî*, Beyrut, ?, 3/133-134; Bursevî, Ismail Hakki, *Ruhu'l-Beyan*, Ist, 1306, 1/321.

[9] Kuseyrî, 1/237.

[10] Zemahserî, 1/357; Razî, 8/30.

[11] Zamahseri, 1/358.

[12] Al-i Imran, 3/37, 44

[13] Taberî, 3/162; Kuseyrî, 1/237-238.

- [14] Taberî, 3/165; Zemahserî, 1/358.
- [15] Alusî, 3/143; Kasanî, 1/243.
- [16] Uludag, 347.
- [17] Uludag, 215.
- [18] Uludag, 263.
- [19] Uludag, 242.
- [20] Keramet: Tasavvuftaki anlami, velilerde görülen olagan üstü hallerdir. Kelime anlami, serf, üstünlüktür. Peygamberlerde mucize, velilerde ise keramet görülür. Uludag, 307; Cebecioglu, 446.
- [21] Kuseyrî Risalesi, 475; Bursevi, 1/323; Afifî, 254-255.
- [22] Kuseyrî, 1/239.
- [23] Al-i Imran, 3/38-39.
- [24] Al-i Imran, 3/42-43.
- [25] Ragib, 283.
- [26] Al-i Imran, 3/33; Araf, 7/144; Hac, 22/75; Saffat, 37/153.
- [27] Râzî, 8/46; Ebu Hayyan, 3/146; Kurtubî, 4/82.
- [28] Râzî, 8/46; Beydavî, 1/159; Kurtubî, 4/182; Ebu Hayyan, 3/146.
- [29] Kuseyrî, 1/242.
- [30] Kasanî, 1/246.
- [31] Kuseyrî, 1/242.
- [32] Kasanî, 1/246.
- [33] Buharî, Fazail-u Ashab, bab. B.31, c.5/36; Et'ime, b. 25, c. 7/97; Müslim, Fazailu's-Sahabe, b. 12, Hadis 70; Ibn Mace, Et'ime, b. 14, Hadis 3280; Tirmizi, Et'ime, b. 31, Hadis 1834; Ahmed b. Ahmed, Müsned, 4/393, 409; Taberi, 3/180.
- [34] Kurtubî, 4/83; Alusî, 3/155.
- [35] Alusî, 3/154.
- [36] Ates, 4/419.
- [37] Zemahseri, 1/362; Ebu Hayyan, 3/148; Razi, 8/47; Beydavi, 1/159.
- [38] Meryem, 19/23-26.
- [39] Mevlana Celaleddin Rumî, Fihi Ma fih (çev: M. Ü. Anbarcioglu) ist, 1969, 33-34.
- [40] Mevlana, Mesnevi, (çrv: Veled Izbulak), ist, 1988, VI, 104-105.
- [41] Mevlana, Mesnevi, VI, 145.
- [42] Mevlana, Mesnevi, V, 98-99.
- [43] Sultan Veled, Maarif, (çev. M.Ü.Anbarcioglu) Ankara, 1974, 130.
- [44] Divan Edebiyatı Siir Örnekleri: Iskender Pala, Ansiklopedik Divan Siiri Sözlüğü, Ankara, 1989, 334.